

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ

ФАКУЛТЕТ ЗА ЕКОНОМИЈУ И ИНЖЕЊЕРСКИ МЕНАѢМЕНТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Мр. МИЛАН СТЕГИЋ : „УТИЦАЈ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ РАЗМЕНЕ АГРОИНДУСТРИЈСКОГ СЕКТОРА СРБИЈЕ СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ КАО ИНДИКАТОР РАЗВОЈА“

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовано комисију: 24.03. 2016. год. Наставно-научно веће Факултета за економију и инжењерски менаѢмент у Новом Саду</p> <p>Проф. др Бранислав Веселиновић, редовни професор, председник, ужа научна област Агроекономија, технологија и инжењерски менаѢмент, датум избора у звање 28.05.2008.год., ужа научна област Финансије и банкарство, датум избора у звање 15.12.2009.год., Факултет за економију и инжењерски менаѢмент</p> <p>Проф. др Марко Царић, редовни професор, ментор, ужа научна област Мултидисциплинарна економска, датум избора у звање 20.04.2011.год., Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду</p> <p>др Борис Кузман, доцент, члан, ужа научна област Агроекономија-Тржиште и маркетинг пољопривредно прехрамбених производа, датум избора у звање 07.06.2012.год., Институт за економику пољопривреде Београд</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>Име, име једног родитеља, презиме: МИЛАН (Никола) СТЕГИЋ</p> <p>Датум рођења, општина, Република: 22.05.1979., Нови Сад, Србија</p> <p>3. Датум одбране , место и назив магистарске тезе: 23.07.2008., Факултет техничких наука у Новом Саду, „Анализа примене економских инструмената у области заштите животне средине у Републици Србији“</p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Индустриски менаѢмент</p> <p>5. Запосленост: Green CELL Consulting doo</p> <p>6. Публиковани научни радови:</p> <p>6.1. Стегић М. (2016): <i>Спољнотрговинска размена агро-индустриских производа између Србије и Европске уније</i>, Економија-теорија и пракса, Факултет за економију и инжењерски менаѢмент у Новом Саду, Нови Сад, Србија, (рад прихваћен за објављивање) M53</p> <p>6.2. Kuzman B., Stegić M., Subić Jonel (2016): <i>Market oriented approach of revealed comparative advantage in international trade</i>, Economics of Agriculture, Institute of agricultural economics, Belgrade, Serbia (рад прихваћен за</p>

објављивање) **M24**

6.3. Kuzman B., **Stegić M.**, Puškarić Anton (2016): *IS Serbia and EFTA FTA contributes to trade of agro-food products?*, Food Science, Production, and Engineering in Contemporary Economies, IGI Global, Hershey, Pennsylvania (USA) (рад прихваћен за објављивање) **M14**

6.4. Kuzman B., **Stegić M.** (2015): *Agro-food trade between Serbia and EU with focus on countries of Danube region*, International Scientific Conference - Sustainable agriculture and rural development in terms of Republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region, December 10th-11th 2015, Belgrade, Serbia, p.330-346 **M14**

6.5. Kuzman B., **Stegić M.**, Jeločnik M. (2015): *Impact of the foreign trade of agro-industrial products between Serbia and Russian Federation*, Proceedings, VIII International scientific conference - Modern problems of national economic development, 19th May 2015, Stavropol, Russia, Stavropol State Agrarian University, SEQUOIA 2015, ISBN 978-5-9906853-7-6, УДК 330.34), ББК 65.9(2)-97, С23, pp. 6-16. **M33**

6.6. **Stegić M.**, Filipović S.: *Analiza EU fondova namenjenih ruralnom razvoju i razvojne mogućnosti za Srbiju*, Poslovna ekonomija br.2, vol.13, Sremska Kamenica, pp.55-74, 2013 **M51**

6.7. Dragin S., Milošević M., **Stegić M.**, Milovanović M., Ivkov I.: *Serbian Agribusiness on the Road to the EU Accession*, Agriculture in Late Transition Experience of Serbia, 53-71, 2011. **M14**

6.8. Dragin S., Milošević M., **Stegić M.**, Milovanović M., Ivkov I.: *Agroprivreda Srbije na „mapi puta“ pridruživanja EU*, Savetovanje sa međunarodnim učestvovanjem –Agroprivreda Srbije i Evropske Integracije, Tematski zbornik radova (monografija), Beograd 9-27, 2010. **M14**

Кандидат испуњава услове за одбрану дисертације на основу објављених научно-стручних радова, из области агрономије.

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: "УТИЦАЈ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ РАЗМЕНЕ АГРОИНДУСТРИЈСКОГ СЕКТОРА СРБИЈЕ СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ КАО ИНДИКАТОР РАЗВОЈА"

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикана и сл.

Докторска дисертација **Мр. Милана Стегића** под насловом: **"УТИЦАЈ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ РАЗМЕНЕ АГРОИНДУСТРИЈСКОГ СЕКТОРА СРБИЈЕ СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ КАО ИНДИКАТОР РАЗВОЈА"** написана је на **260** страна - А4 формата и садржи **76** табелу, **20** слика и графикон и **80** литерална наслова. Дисертација је структурирана у складу с правилима Факултета за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду и садржи следећа поглавља:

"УТИЦАЈ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ РАЗМЕНЕ АГРОИНДУСТРИЈСКОГ СЕКТОРА СРБИЈЕ СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ КАО ИНДИКАТОР РАЗВОЈА"

УВОД

1. ЗНАЧАЈ ПРОБЛЕМА ИСТРАЖИВАЊА

1.1. Циљ истраживања

1.2. Преовлађујући ставови и схватања у литератури

1.3. Радна хипотеза

1.4. Извори података

1.5. Методологија рада

2. ГЕНЕЗА НАСТАНКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ - ОД НАЦИОНАЛНОГ КА СУПРАНАЦИОНАЛНОМ

2.1. Мотиви и потребе за интеграцијом европских држава

2.2. Интеграција европских држава - међувладина сарадња версус наднационална организација

- 2.3. Заједничка аграрна политика Европске уније - импулс развоја аграрне производње
 2.4. Заједничка трговинска политика Европске уније - основа развоја трговинских односа

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

3.1. Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије – мултилатерални и билатерални споразуми

- 3.1.1. Споразум о стабилизацији и придруживању са ЕУ – корак у правцу интеграције тржишта
 3.2. Спољнотрговинска размена агроиндустријских производа Републике Србије и Европске уније

3.2.1. Анализа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и Европске уније

3.2.1.1. Обим трговинске размене агроиндустријских производа између Републике Србије и Европске уније

3.2.1.2. Извоз агроиндустријских производа Републике Србије на тржиште Европске уније

3.2.1.3. Увоз агроиндустријских производа Републике Србије са тржишта Европске уније

3.3. Анализа трговинске размене агроиндустријских производа Србије и Европске уније применом МОРТА концепта

3.3.1. Основе МОРТА концепта

3.3.2. Тржишно оријентисана уочена компаративна предност у трговини агроиндустријским производима између Републике Србије и Европске уније

3.3.3. Анализа трговине најзначајнијих агроиндустријских производа између Србије и Европске уније

3.3.3.1. Анализа трговине кукурузом СМТК 04490

3.3.3.2. Анализа трговине малинама и сличним бобичастим воћем СМТК 05832

3.3.3.3. Анализа трговине шећером СМТК 06129

3.3.3.4. Анализа трговине осталим смрзнутим производима за исхрану СМТК 09899

3.3.3.5. Анализа трговине осталим смрзнутим воћем (куваним или не) СМТК 05839

3.3.3.6. Анализа трговине остала пшеница (и крупник) и наполица у зрну СМТК 04120

3.3.3.7. Анализа трговине цигаретама које садрже дуван СМТК 12220

3.3.3.8. Анализа трговине дуваном (делимично или потпуно ижиљеним) СМТК 12120

3.3.3.9. Анализа трговине осталим прехранбеним производима од какаа СМТК 07330

3.3.3.10. Анализа трговине семенским кукурузом СМТК 04410

3.3.3.11. Анализа трговине наранџама (свежим или сушеним) СМТК 05711

3.3.3.12. Анализа трговине остало смрзнуто поврће и мешавине од поврћа СМТК 05469

3.3.3.13. Анализа трговине соковима од осталог воћа или поврћа СМТК 05995

3.3.3.14. Анализа трговине производима за исхрану животиња СМТК 08199

3.3.3.15. Анализа трговине резанцима од шећерне репе и отпацама од производње шећера СМТК 08152

3.3.3.16. Анализа трговине слатким бисквитима, вафлима, галетама и сл. СМТК 04842

3.3.3.17. Анализа трговине водом (са додатком шећера и остала безалкохолна пића) СМТК 11102

3.3.4. РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ТРГОВИНИ СА ЕУ НА НИВОУ СВИХ АГРОИНДУСТРИЈСКИХ ПРОИЗВОДА

3.3.5. ПРИМЕНА МСТР МОДЕЛА

3.3.5.1. Анализа спољнотрговинске размене применом МСТР модела – статичка интерпретација резултата

3.3.5.2. Анализа спољнотрговинске размене применом МСТР модела – динамичка интерпретација резултата

4. ЗАКЉУЧАК

ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОГ I – ДЕТАЉАН ПРИКАЗ ВРЕДНОСТИ МОРТА ИНДЕКСА ЗА СВЕ АГРОИНДУСТРИЈСКЕ ОДСЕКЕ, ГРУПЕ И ПРОИЗВОДЕ У ТРГОВИНИ СРБИЈЕ И ЕУ (2004-2014)

ПРИЛОГ II - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 04490

ПРИЛОГ III - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 05832

ПРИЛОГ IV - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 06129

ПРИЛОГ V - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 09899

ПРИЛОГ VI - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 05839

ПРИЛОГ VII - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 04120

ПРИЛОГ VIII - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА

НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 12220
ПРИЛОГ IX - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА
НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 12120
ПРИЛОГ X - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ
ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 07330
ПРИЛОГ XI - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ
ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 04410
ПРИЛОГ XII - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА
НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 05711
ПРИЛОГ XIII - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА
НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 05469
ПРИЛОГ XIV - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА
НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 05995
ПРИЛОГ XV - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА
НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 08199
ПРИЛОГ XVI - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА
НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 08152
ПРИЛОГ XVII - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА
НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 04842
ПРИЛОГ XVIII - РЕЛАТИВНА КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА
НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ ТРГОВИНСКЕ ПАРТНЕРЕ НА ТРЖИШТУ ЕУ У СЛУЧАЈУ СМТК 11102
БИОГРАФИЈА АУТОРА
ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ
ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА
ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У **уводном делу** се образлаже значај развоја трговинских односа са светом, а посебно са Европском унијом (ЕУ). С обзиром на стратешко одређење Србије за чланством у ЕУ, као и предстојећи процес придруживања пуноправном чланству, у протеклом периоду акценат је стављен на либерализацију међусобних трговинских односа одсликаних кроз Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) са ЕУ који је подразумевао потпуну либерализацију од 2014.године. Управо из тог разлога, у дисертацији је обухваћен период 2004.-2014.година како би се анализирале промене у спољнотрговинској размени агроиндустријских производа Србије и ЕУ, односно период пре и током примене ССП-а. У последњем делу увода, презентована је структура рада.

Циљ истраживања дисертације је анализа компаративне предности спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Републике Србије и држава чланица ЕУ за временски период 2004.-2014.година. Иако је у Пријави теме докторске дисертације предвиђена анализа временског периода од 2000.-2013.године, приликом израде дисертације, утврђена је неконзистентност расположивих података Републичког завода за статистику (РЗС) у периоду 2000.-2003. на нивоу производа по Стандардној међународној трговинској класификацији (СМТК), те поменути период није анализиран како не би нарушио квалитативност расположивих података од 2004.године. Распоживост базе података за 2014.годину која је постала доступна крајем 2015.године, омогућила је анализирање исте, што је од посебног значаја имајући у виду да је реч о последњој години процеса постепене либерализације трговинских односа. Спроведена анализа обезбеђује сагледавање компаративних предности и слабости у размени агроиндустријских производа, чиме се обезбеђују квалитативне информације намењене креаторима аграрне и трговинске политике у Србији, што је посебно значајно и у предстојећем преговарачком процесу о чланству са ЕУ. Иако је у Пријави теме докторске дисертације предвиђена употреба стандардних статистичких модела, кандидат је током истраживања анализирао постојеће моделе компаративне предности у свету, те развио модел који је значајно допринео остваривању дефинисаног циља истраживања.

Дисертацијом је предвиђена анализа **хипотезе** под насловом: "Примена Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ довела је до неповољнијег односа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа са ЕУ". Иако је Пријавом теме докторске дисертације предвиђена анализа већег броја хипотеза, комплексност поменуте хипотезе, захтевала је далеко опсежнија истраживања него што је самом Пријавом предвиђено. У том смислу, анализирана хипотеза у потпуности задовољава тему докторске дисертације и обезбеђује добијање далеко квалитетнијих резултата истраживања који су настали као резултат дубље анализе расположивих података. Стављање акцента на дубину истраживања, пре него на ширину, представља апсолутно прихватљиву методолошку поставку.

Употреба основних статистичких алата (тренд, стопа промена, коефицијент варијације, модус, медијана, стандардна девијација и аритметичка средина) предвиђених Пријавом теме докторске дисертације, коришћени су, не као основни, већ као допунски методолошки инструменти којима је обезбеђена сликовитост добијених резултата. Основна **методологија** која је примењена базирана је на моделу "уочене симетричне компаративне предности" (*Revealed Symetric Comparative Advantage – RSCA*), а која је послужила за развој новог приступа поменутом моделу под називом *Тржишно оријентисана уочена компаративна предност (MORTA – Market Oriented Revealed Trade Advantage)*, којим се анализира трговина, увоз и извоз. Анализирани су сви агроиндустријски производи (на нивоу 5 цифара) дефинисани у оквиру сектора 0 и 1 Стандардне међународне трговинске класификације верзија 4 (СМТК) у трговини Србије и ЕУ. За 17 најзначајнијих агроиндустријских производа Србије у трговини са ЕУ анализирана је трговина и на нивоу држава чланица ЕУ. Надаље, наведена истраживања, допринела су развоју модела *Тржишно оријентисаних компаративних трговинских односа (Market Comparative Trade Relation-MCTR)* који је послужио за упоредну анализу компаративних трговинских предности Србије и ЕУ у односу на ниво компаративне предности Србије у светској трговини као реалним глобалним потенцијалом. И у овом случају, анализирана је трговина, увоз и извоз. Употреба наведених модела, свакако је обезбедила сложенији приступ реализацији циља истраживања којим је обезбеђена значајно већи квалитет добијених резултата.

Обим, али и комплексност истраживања применом претходно наведених модела, захтевао је употребу већег броја компатибилних и методолошки сродних **извора података**. У том смислу, коришћени су званични подаци Републичког завода за статистику Републике Србије (РЗС), Генералног директората ЕУ (EUROSTAT) и база података о трговини Уједињених нација (UN COMTRADE). Анализирана је вредност трговинске размене, а с обзиром да су расположиви подаци исказани у текућим ценама, у раду је извршено прерачунавање текућих у сталне цене у циљу добијања реалних вредносних показатеља у времену. Подаци који су анализирани, када је реч о трговини ЕУ, односе се збирно и на екстерну трговину и на интерну трговину чиме је обезбеђена дубина истраживања.

Резултати истраживања могли би се систематизовати кроз три целине. Прва целина подразумева статистичку анализу трговинских односа Србије и ЕУ у трговини агроиндустријским производима код којих се уочава тренд раста извоза и увоза, те последично и раста обима вредности трговине агроиндустријским производима. Тренд раста вредности извоза са просечном годишњом стопом раста од 9,2%, већи је него тренд раста вредности увоза чија просечна годишња стопа раста износи 6,6%. У самој структури посматраних одсека, уочава се да код извоза доминирају три одсека (05 Воће и поврће, 04 Житарице и производи од житарица и 06 Шећер и производи од шећера) од којих једино одсек 04 бележи тенденцију раста удела у извозу. Са друге стране, у увозу се уочава већа уједначеност у учешћу међу одсецима, а најзначајнији удео имају одсеци 05 и 09 Производи непоменути у осталим СМТК класификацијама. Иако се код свих посматраних одсека у увозу уочава релативна

стабилност у уделу током посматраног периода, највећи тренд раста удела уочава се код одсека 00 Живе животиње и 01 Месо и производи од меса.

Друга целина подразумева приказ и примену *Тржишно оријентисане уочене компаративне предности (MORTA)* на нивоу СМТК агроиндустријских одсека (00-12), као и на нивоу свих 356 СМТК агроиндустријских производа са циљем идентификовања компаративних предности у трговини Србије са ЕУ. Анализа је спроведена за период 2004.-2014.године, а као параметар трговине узета је вредност међусобне размене. Израчунавање *MORTA* индекса као параметра релативне компаративне трговинске предности, заснован је на израчунавању индекса *тржишно оријентисане релативне компаративне предности у извозу (MSXA)* Србије на тржиште ЕУ и *релативног степена пенетрације у увозу (MSIA)* посматраних одсека у Србију из ЕУ.

У извозу Србије на тржиште ЕУ, добијене вредности *MSXA* индекса показју да се, генерално посматрано, удео производа код којих је уочена релативна компаративна предност у извозу расте са 12,9% у 2004.годни, на максималних 16% у 2012.години. Такође, са друге стране, уочава се и тренд раста удела производа код којих није уочена релативна компаративна предност у извозу са најниже вредности од 30,6% у 2005.години до 44,4% у 2014.години. Наведено указује да се током периода извози све већи број производа у ЕУ, али да је упитна њихова компаративна предност. Најзаступљенији агроиндустријски одсеци у извозу остварују и релативну компаративну предност у извозу с тим да је код одсека 04 уочен тренд раста вредности индекса, док је у случају одсека 05 и 06 уочена тренд пада вредности индекса. Поред наведених, релативна компаративна предност у извозу уочена је и код одсека 08 Производи за исхрану животиња и 12 Дуван и производи од дувана посебно присутни у другој половини периода. На страни увоза, удео производа код којих је уочен висок степен пенетрације опада у првој половини периода, те наставља са растом у другој половини периода. Са друге стране, удео производа код којих је уочен низак степен пенетрације расте током периода. Наведено указује да се увози већи број производа из ЕУ у Србију него што Србија извози у ЕУ. Раст вредности *MSIA* индекса посебно у другој половини периода уочава се код одсека 00, 01, 04, 05, 06, 08 и 12, при чему је највећи раст уочен код одсека 00, 01 и 12. Извоз и увоз детерминишу и вредности *MORTA* индекса које указују да Србија у трговини са ЕУ стварује релативну компаративну трговинску предност код одсека 04, 05, 06, 08 и 11.

Дубља анализа даље је спроведена на нивоу 17 најзначајнијих агроиндустријских производа у трговини Србије и ЕУ мерено оствареном вредношћу обима у посматраном периоду који укупно чине 61,3% трговине свим агроиндустријским производима, а који појединачно посматрано, имају удео у трговини агроиндустријским производима већи од 1%. Код већине најзначајнијих производа, уочава се релативна компаративна трговинска предност, осим у случају СМТК производа 09899, 12220, 12120, 07330, 05711 и 08199. У групу од првих пет најзначајнијих трговинских производа који чине 43,7% укупне трговине, налазе се производи 04490, 05832, 06129, 05832, док је једино у случају производа 09899 остали производи за исхрану уочено одсуство релативне компаративне трговинске предности.

Иако су постојећи резултати указивали на постојање одређених промена у нивоу релативне компаративне предности у трговини Србије и ЕУ, како на нивоу СМТК одсека, тако и на нивоу СМТК производа, даља анализа је посматрала трговину свим агроиндустријским производима збирно, где су уочене промене у нивоу релативне компаративне предности у трговини, које су настале као директна последица раста вредности *MSIA* индекса управо у периоду примене ССП-а. Са друге стране, Србија је успела да одржи ниво релативне компаративне предности у извозу на тржиште ЕУ, уз приметне промене и код најзначајнијих производа, а пре свега у паду вредности извоза

шећера. Међутим, због раста релативног степена пенетрације у увозу дошло је до погоршања релативне трговинске позиције у размени са ЕУ, чему је свакако допринела управо примена ССП-а.

Да би се додатно анализирала настала ситуација, израђен је и примењен модел *Тржишно оријентисаних компаративних трговинских односа (Market Comparative Trade Relation-MCTR)* којим се анализирао однос нивоа релативне компаративне предности у трговини Србије са ЕУ у односу на трговину Србије са светом, а све са циљем уочавања евентуалних промена и у односима на светском, глобалном нивоу. Трговина са светом се рачунала на бази основног концепта *уочене симетричне компаративне предности (Revealed Symetric Comparative Advantage – RSCA)* који је примењен како на извоз, тако и на увоз и трговину, а подаци који су коришћени су подаци UN COMTRADE. Стављање у однос података о нивоу релативне компаративне предности у трговини са светом, са једне стране, и у трговини са ЕУ, са друге стране, презентовано је кроз статичку и динамичку интерпретацију резултата. Статичка интерпретација резултата, у дисертацији је приказана на начин који омогућава графички поглед на односе у нивоу компаративне предности на два посматрана тржишта, уз истовремено приказивање нивоа вредности *MCTR* модела. Односи су приказани за СМТК одсеке и 17 најзначајнијих СМТК производа, како у трговини, тако и у извозу и увозу. Уважавајући чињеницу да је статичка интерпретација могућа у једној години, у раду се анализирају две године и то 2007. и 2014. година. Са друге стране, динамичка интерпретација резултата даје приказ промена у нивоу добијеним вредностима *MCTR* модела. Међутим, добијени резултати не пружају информације о нивоу релативне компаративне предности у трговини са посматраним тржиштима, нити да ли је релативна компаративна предност уочена или не, већ само обезбеђују информацију на ком од посматраних тржишта се остварује већа или мања релативна компаративна предност, односно већи или мањи релативни степен пенетрације. У том смислу, недостатак динамичке интерпретације резултата неопходно је надоместити упоредном анализом статичке интерпретације резултата која је такође развијена у овој дисертацији.

Посматрано по СМТК одсецима, резултати показују да у трговини вредности *MCTR* индекса фигурирају у распону од умерено ниске до умерено високе релативне компаративне предности у трговини са ЕУ у односу на трговину са светом, с тим да се једино у случају СМТК одсека 00 уочава ниска релативна компаративна предност у трговини са ЕУ. У извозу Србије, уочава се већа дисперзија у односу на централну дијагоналну праву, што је посебно изражено код одсека који имају нижи релативни значај у извозу агроиндустријских производа на тржиште ЕУ. Код релативно најзначајнијих агроиндустријских одсека у извозу на тржиште ЕУ, уочава се уједначеност релативне компаративне предности у извозу како на тржиште ЕУ, тако и у извозу на светско тржиште. Такође, код релативно најзначајнијих агроиндустријских одсека, уочава се релативна компаративна предност у извозу на оба посматрана тржишта. Међутим, код релативно мање значајних агроиндустријских одсека у извозу на тржиште ЕУ, уочава се веће удаљавање од централне дијагоналне праве, од умерено ниске, преко ниске до значајно ниже релативне компаративне предности у извозу на тржиште ЕУ у односу на светско тржиште. У увозу агроиндустријских производа у Србију из ЕУ, уочена је већа уједначеност релативног значаја увоза из ЕУ међу посматраним одсецима него што је то случај код извоза. Током периода, уочен је умерено низак степен пенетрације на тржишту ЕУ код већине агроиндустријских одсека у односу на релативни степен пенетрације у увозу из света, с тим да је током периода уочљиво померање према централној дијагоналној правој.

Коначно, анализа добијених резултата применом *MCTR* модела, која је обухватила извоз и увоз, али и трговину збирно за све агроиндустријске производе, показала је да у периоду од 2007.-2014. године није дошло до значајнијих промена у нивоу релативне компаративне предности у трговини агроиндустријским производима Србије са светом. Наиме, Србија је успела да одржи ниво компаративне предности и у трговини, али и у извозу и

извозу. Из наведеног се дошло до закључка да промене у нивоу релативне компаративне предности у трговини Србије са ЕУ нису дошле као последица пада нивоа релативне компаративне предности у трговини Србије на светском нивоу, већ да су промене везане за резултат специфичности односа са ЕУ.

VI ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу спроведеног истраживања, изведени су следећи закључци:

Споразум о стабилизацији и придруживању између Србије и ЕУ, неспорно је допринео унапређењу међусобних односа у трговини агроиндустријским производима. Унапређење трговинских односа манифестовало се кроз раст вредности трговинске размене током читавог посматраног периода, уз истовремени раст извоза Србије у ЕУ, са једне, али и раст увоза Србије из ЕУ, са друге стране уз остваривање суфицита Србије током читавог периода. Посматрањем само апсолутних вредности трговинске размене у времену, и применом основних статистичких метода истраживања, дошло би се до закључка да се постављена хипотеза могла одбацити, односно да примена ССП-а није довела до неповољнијег односа у међусобној размени агроиндустријских производа између Србије и ЕУ.

Примена више методолошких нивоа истраживања, обезбедила је комплекснији приступ идентификовања утицаја ССП-а на трговину агроиндустријских производа Србије са ЕУ, а употребом истих у дисертацији, потврђена је њихова могућа примена. У том смислу, *развијени тржишно оријентисани концепт уочене компаративне трговинске предности (MORTA)* примењен је са циљем идентификовања промена у нивоу релативне компаративне предности у међусобној трговини. Резултати истраживања су показали да уочена релативна компаративна предност у трговини Србије и ЕУ у првим годинама примене ССП-а, бележи раст који је превасходно резултат најнижег забележеног релативног степена пенетрације у увозу из ЕУ који нису последица ССП-а, већ негативних ефеката светске економске кризе. Управо су последње четири године примене ССП-а оне које су подразумевале и све већи степен либерализације увоза из ЕУ, довеле до значајнијих промена у релативним односима, да би у последње две године примене ССП-а, ниво релативне компаративне предности у трговини достигао најниже вредности, као директна последица стално присутног раста релативног степена пенетрације у увозу и нешто нижег нивоа релативне компаративне предности у извозу.

Конечно, последњи ниво методолошких истраживања заснован је на развоју и тестирању *MCTR* модела. Стављањем у однос релативне компаративне предности у трговини Србије и ЕУ, са једне стране, и Србије и света, са друге стране, дошло се до закључка да значајнијих промена у нивоу релативне компаративне предности у трговини Србије са светом није било у посматраном периоду. Одсуство значајнијих промена у трговини са светом, указује да је Србија била способна да у посматраном периоду очува своју релативну компаративну предност у трговини на светском нивоу, што није био случај у трговини са ЕУ.

Из свега наведеног, на основу резултата истраживања закључује се да се на основу примењених модела може прихватити постављена хипотеза која указује да је ССП довео до неповољнијег односа спољнотрговинске размене агроиндустријских производа са ЕУ који је настао превасходно као последица релативних промена у увозу из ЕУ. Уважавајући ограничења коришћених модела, даља истраживања требало би усмерити у правцу идентификовања фактора који узрокују пад релативне компаративне предности у трговини Србије и ЕУ те у том смислу пружити релевантне закључке значајне за креаторе аграрне политике у Србији. Анализу је неопходно спроводити и компарацији са свим осталим производима који су предмет међусобне размене са ЕУ.

VII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Резултати теоријско-примењених истраживања су приказани логичким редом, аналитички, квантитативно и квалитативно и представљају основу квалитативне анализе спољнотрговинске размене агроиндустријских производа Србије и ЕУ.

Компетентно је дефинисан предмет, циљ и хипотеза истраживања применом математичко - статистичких метода, али и модела развијених у дисертацији што је изузетно значајно са теоријског, методолошког и примењеног истраживања и научног извођења закључака.

У истраживању је примењено више нивоа методолошких истраживања. У основи, коришћена је дескриптивна статистика, и то трендови, стопе промена, коефицијент варијације, модус, медијана, стандардна девијација и аритметичка средина. Модел "*Уочене симетричне компаративне предности*" (*Revealed Symetric Comparative Advantage – RSCA*), послужио је као основа развоја новог приступа поменутом моделу под називом *Тржишно оријентисана уочена компаративна предност* (*MORTA – Market Oriented Revealed Trade Advantage*) којом се тежило анализирау релативне компаративне предности у трговини на конкретно посматраном тржишту. Комбинацијом добијених расположивих података, развијен је *Тржишно оријентисаних компаративни трговинских односа* (*Market Comparative Trade Relation-MCTR*) који је послужио за упоредну анализу компаративних трговинских предности Србије и Европске уније у односу на ниво компаративне предности Србије у светској трговини као реалним глобалним потенцијалом. Подаци који су коришћени су релевантни и квалитетно обрађени што је допринело и добијању квалитативних резултата истраживања.

Кандидат је током израде дисертације, добро анализирао предмет истраживања, те промене које су настале у односу на Пријаву теме докторске дисертације указују да је кандидат добро изучио проблематику истраживања уз уочену потребу за дубинском анализом проблематике.

Коришћена је домаћа и инострана научна и стручна литература и други извори који су илустровани у тексту, табелама и на крају прецизно пописани и стављени на увид. Кандидат је зналачки изучио досадашња теоријска и примењена истраживања појединих аутора у складу са предметом и циљом истраживања, што је омогућило да правилно усмерава истраживање и примењује адекватне методе како би на крају извео поуздане закључке.

Комисија цени да резултати спроведених истраживања представљају значајан теоријски и практични допринос креаторима аграрне и трговинске политике у Србији, али истовремено стварају основ за будућа истраживања базирана на развијеним моделима чија је применљивост приказана у дисертацији.

VIII КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме : **ДА.**
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе: **ДА.**

По чему је дисертација оригиналан допринос науци:

Резултати истраживања представљају значајан теоријски и практични допринос анализи међународне трговине, не само агроиндустријских производа, већ било којих производа који су предмет размене. Развој модела којим се анализирају односи релативних компаративних предности у трговини са два тржишта (референтно и посматрано), обезбеђује ширу примену од презентованог у дисертацији. Наиме, могућа примена је у анализи било која два тржишта чиме се желе идентификовати нпр.комплементарности у спровођењу трговинских споразума о либерализацији, затим могуће је посматрати односе релативних компаративних предности више различитих држава у трговини једним производом, а све у циљу идентификовања промена аграрне и трговинске политике једне државе (или царинске уније). Примењени модели, са друге стране, обезбедили су комплексност истраживања којима су добијени квалитативни резултати који представљају основу даљег унапређења трговинских односа између Србије и

ЕУ, али и Србије и свих појединачних држава ЕУ.
Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања: У докторској дисертацији комисија није уочила недостатке.
IX ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже: Да се докторска дисертација Мр. Милана Стегића , под насловом " УТИЦАЈ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ РАЗМЕНЕ АГРОИНДУСТРИЈСКОГ СЕКТОРА СРБИЈЕ СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ КАО ИНДИКАТОР РАЗВОЈА " прихвати и кандидату одобри јавна одбрана.
ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ
Проф. др Бранислав Веселиновић , редовни професор, председник
Проф. др Марко Царић , редовни професор, ментор
Др Борис Кузман , доцент, члан
НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.